

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОТЕРПІЛИХ ВІД ЗЛОЧИНУ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 347 КК УКРАЇНИ****CRIMINAL AND LEGAL CHARACTERISTICS OF CRIME VICTIMS PROVIDED
FOR BY ART. 477 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE**

Устрицька Н.І.,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню особливостей кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця (ст. 347 КК України). Надано кримінально-правову характеристику потерпілих від цього злочину. Встановлено, що злочин, передбачений ст. 347 КК України, характеризується наявністю потерпілих, посягання на яких здійснюється у зв'язку з виконанням службових обов'язків щодо здійснення правоохоронної діяльності, а також повноважень щодо примусового виконання рішень у порядку, передбаченому законом. Фактично кримінальний закон встановлює захист не лише виконання обов'язків працівником правоохоронного органу, працівником органу державної виконавчої служби, приватним виконавцем, а й реалізації ними в межах своєї компетенції наданих їм прав, тобто здійснення своїх повноважень.

Розглянуто окремі питання кваліфікації умисного знищення чи пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця. Зокрема, якщо умисно знищене чи пошкоджене майно належить працівникові правоохоронного органу, працівнику органу державної виконавчої служби чи приватному виконавцеві, а також їхнім близьким родичам, але при цьому посягання не пов'язане зі службовою діяльністю працівника, злочин порушує виключно суспільні відносини в сфері власності та за наявності інших ознак може бути кваліфікований лише як злочин проти власності. У разі, коли діяння вчинене не у зв'язку зі службовою діяльністю зазначених осіб у ст. 347 КК України, а у зв'язку із самим лише його статусом, то кваліфікувати його за ст. 347 КК теж недоцільно.

Зазначено, що відповідальність за ст. 347 КК України має наставати під час встановлення факту умисного знищення або пошкодження майна потерпілого у зв'язку з виконанням ним службової діяльності у різний час, а факт конкретного часу вчинення злочину та факт безпосереднього виконання працівником службової діяльності в цей час значення для кримінально-правової оцінки немає.

Ключові слова: працівник правоохоронного органу, працівник органу державної виконавчої служби, приватний виконавець, близькі родичі, службові обов'язки.

The article is devoted to the investigation of peculiarities of criminal responsibility for deliberate destruction or damage to property of a law enforcement officer, employee of a state executive service body or a private executor (Article 347 of the Criminal Code of Ukraine). Criminal characteristics of the victims of this crime are given, their obligatory signs are investigated. It is established that the crime under Art. 347 of the Criminal Code of Ukraine is characterized by the presence of victims, the encroachment of which is carried out in connection with the performance of official duties in the field of law enforcement activities, as well as the authority to enforce decisions in the manner prescribed by law. In fact, criminal law establishes the protection not only of the performance of duties by a law enforcement officer, an employee of a state enforcement service, a private enforcement agent, but also by the exercise of their powers within the scope of their competence, that is, the exercise of their powers.

Some issues of qualification of deliberate destruction or damage to property of a law enforcement officer, an employee of a state executive service body or a private executor are considered. In particular, if the property intentionally destroyed or damaged belongs to an employee of a law enforcement agency, an employee of a state enforcement service or a private executor, as well as their close relatives, but the encroachment is not related to the employee's official activity, the crime violates exclusively social relations in public relations. and, if there are other indications, can only qualify as a crime against property. In cases where the act was not done in connection with the official activity of the mentioned persons in Art.347 of the Criminal Code of Ukraine, and in view of its status alone, it is inappropriate to qualify it under Article 347 of the Criminal Code.

It is noted that the responsibility for Art. 347 of the Criminal Code of Ukraine should occur when establishing the fact of deliberate destruction or damage to property of the victim in connection with the performance of his official activity at different times and the fact of the specific time of the crime and the fact of the employee's direct performance of duty at this time is not relevant to the criminal law assessment.

Key words: law enforcement officer, employee of state enforcement service, private executor, close relatives, duties.

Постановка проблеми. У державі, яка на конституційному рівні проголосила себе правовою, правоохоронна діяльність набуває особливого значення, стає однією з найголовніших засад забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Водночас саме ця діяльність потребує надійної охорони, зокрема, за допомогою кримінально-правових засобів. У Кримінальному кодексі (далі – КК) України наявний окремий блок правових приписів, що мають на меті охорону працівників правоохоронних органів. Наприклад, розділ XV КК України «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян і злочини проти журналістів» містить норми, за допомогою яких держава забезпечує запобігання вчиненню злочинів проти працівників правоохоронних органів, підстави й межі кримінальної відповідальності за ці посягання. Окрім того, у зв'язку з реформуванням системи виконання судових рішень Законом України від 2 червня 2016 р. № 1403-VIII «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» назву ст. 347 КК України доповнено сло-

вами «працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця». Відповідно такі зміни і зумовлюють актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 347 КК України, неодноразово висвітлювалися в літературі. Значний внесок у вивчення окреслених проблем зробили В.А. Горбунов, Л.М. Демидова, В.І. Возьний, І.М. Ізай, В.І. Осадчий, Є.О. Гладкова, В.І. Борисов та інші.

Мета статті – надати кримінально-правову характеристику потерпілих від злочину, передбаченого ст. 347 КК України.

Виклад основного матеріалу. Потерпілі, які є ознаками складу злочину, у межах вчення про склад злочину охоплюються загальним поняттям «потерпілий від злочину», під яким розуміється соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство загалом), блага, праву чи інтересу якого, що перебуває під охороною кримінального закону, злочи-

ном заподіюється шкода або створюється загроза заподіяння такої, і на якого вказано в законі під час формулювання певного виду злочину [1, с. 94].

Проте ознакою складу злочину він стає лише в тих випадках, коли на нього безпосередньо вказано в законодавчому формулюванні певного злочину. Наприклад, у ст. 347 КК України потерпілими є працівник правоохоронного органу, працівник органу державної виконавчої служби, приватний виконавець, їхні близькі родичі. Тут важливою ознакою зазначених потерпілих є виконання службових обов'язків працівником правоохоронного органу або примусове виконання рішень державним виконавцем чи приватним виконавцем (зокрема, у минулому).

Слід зазначити, що в теорії і на практиці немає єдиного розуміння поняття «правоохоронний орган». Якщо звернутись до законодавства, то визначення поняття працівника правоохоронного органу з відповідними змінами наведено в ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. Відповідно до цього Закону, працівниками правоохоронного органу є такі: працівники органів прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національного антикорупційного бюро, органів охорони державного кордону, органів доходів і зборів, органів та установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, органів державного фінансового контролю, рибохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції (співробітники кадрового складу розвідувальних органів України, працівники Антимонопольного комітету України тощо), які беруть участь у кримінальному чи адміністративному провадженні, судових справах у всіх інстанціях. Як бачимо, тут перелік правоохоронних органів не є вичерпним і до правоохоронних органів законом віднесено не лише органи, які здійснюють правоохоронні функції, але й правозастосовні. Як справедливо зазначається в літературі, законодавче формулювання останнього викликає заперечення з причин необґрунтованого розмивання меж юридично значущого поняття «правоохоронні органи» та надання можливості охоплення ним фактичного будь-якого органу державної виконавчої та судової влади, а також парламенту, який здійснює правозастосовні функції в частині дотримання регламенту своєї діяльності й застосування норм прямої дії, закріплених у Конституції України [2, с. 286].

Слід підтримати позицію О.М. Броневської про нецільність наводити конкретний перелік органів, які належать до правоохоронних [3, с. 248]. Оскільки, по-перше, з часом вони можуть бути реорганізовані або їхня назва може змінитися (наприклад, з набуттям чинності Закону України «Про Національну поліцію» міліцію ліквідовано); по-друге, можуть з'явитися нові органи держави, основною функціональною діяльністю яких буде правоохоронна (приміром, Державне бюро розслідувань згідно із Законом України «Про Державне бюро розслідувань», який набув чинності 1 березня 2016 р.; органи Національного антикорупційного бюро згідно із Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. тощо).

На підтвердження цього можна навести ще такий приклад. Із переліком осіб, які охоплюються поняттям «працівник правоохоронного органу», також не погодився Конституційний Суд України, який у своєму Рішенні від 18 квітня 2012 р. у справі щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби вказав, що у Кримінальному кодексі України не визначено, хто саме належить до працівників правоохоронного органу. Відсутні в законі про кримінальну відповідальність і посилання на відповідні положення інших законів України. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» примусове виконання судових рішень і рішень інших органів (поса-

дових осіб) покладається на органи Державної виконавчої служби та у визначених Законом України «Про виконавче провадження» випадках – на приватних виконавців. Згідно із Законом державними виконавцями є керівники органів Державної виконавчої служби, їхні заступники, головні державні виконавці, старші державні виконавці, державні виконавці органів державної виконавчої служби [3, с. 249].

Державний виконавець є представником влади, діє від імені держави і перебуває під її захистом та уповноважений державою здійснювати діяльність із примусового виконання рішень у порядку, передбаченому законом.

Із наведених норм випливає, що, незважаючи на правозастосовну природу безпосередніх функцій державного виконавця, успішне їх здійснення має пряме правоохоронне значення. Забезпечення примусового виконання норм права є невіддільним елементом їх реалізації (зокрема, в аспекті відновлення порушених прав і примусового забезпечення можливості реалізації встановленого права). Однак Конституційний Суд України визначив, що оскільки така категорія потерпілого, як державний виконавець, використовується законодавцем у диспозиціях ст. ст. 342, 343 Кримінального кодексу України поруч із категорією «працівник правоохоронного органу», то ці поняття не є однопорядковими, їхній обсяг не перетинається, а тому працівник Державної виконавчої служби не є працівником правоохоронного органу.

Визначаючи поняття «працівник правоохоронного органу», слід зважати не лише на те, виконує чи не виконує конкретний орган правоохоронну функцію, а й на комплексний аналіз норм Кримінального кодексу України, рішень Конституційного Суду України та положень нормативно-правових актів, які регулюють правовий статус конкретного органу, де міститься вказівка, зокрема, про здійснення цими органами правоохоронної функції. Наприклад, ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» передбачено, що Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, який здійснює правоохоронну діяльність. Такі ж статті містяться й у законах України «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про Національну поліцію», «Про Національне антикорупційне бюро України» тощо.

Ще одним потерпілим у цьому злочині є приватний виконавець. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» приватним виконавцем може бути громадянин України, уповноважений державою здійснювати діяльність із примусового виконання рішень у порядку, встановленому законом. Приватний виконавець є суб'єктом незалежної професійної діяльності.

Слід зазначити, що приватні виконавці не належать до органів державної влади за своїм правовим статусом. Окрім того, необхідно врахувати той факт, що примусове виконання судових рішень і рішень інших органів покладається на органи державної виконавчої служби і лише в певних випадках такі повноваження надаються приватним виконавцям. Приватний виконавець не наділений повноваженнями, аналогічними повноваженням працівника Державної виконавчої служби. За змістом Закону України «Про виконавче провадження» приватний виконавець має до початку здійснення діяльності застрахувати свою цивільно-правову відповідальність перед третіми особами.

Фактично приватний виконавець є самозайнятою особою, що набула право у встановленому порядку здійснювати примусове виконання рішень судів.

Враховуючи наведені в законодавстві, що врегулює правовий статус приватного виконавця, складові характеристики такого статусу цих суб'єктів, І.М. Ізай зазначає, що визнання приватних виконавців потерпілими у спеціальних ст. 347 КК України не відповідає об'єкту таких злочинів, а саме – порядку суспільних відносин у сфері службової діяльності працівників правоохоронних органів. Тому науковець вважає помилковим рішенням законодавця про внесення доповнень до ст. ст. 343, 347 КК України

та включення до кола потерпілих від таких злочинів приватних виконавців, оскільки такі особи за своїм правовим статусом і характером виконуваних завдань є суб'єктами незалежної професійної діяльності [4, с. 9–10].

Наступним потерпілим у злочині, передбаченого ст. 347 КК України, є близькі родичі. Відповідно до визначення, наведеного у «Великому енциклопедичному юридичному словнику», родичами визначаються особи, які перебувають між собою у близькій спорідненості або свояцтві [5]. Перелік близьких осіб чітко визначений у законодавстві. Наприклад, перелік близьких родичів міститься у ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», зокрема, близькі родичі, які відповідно до цього Закону підлягають захисту, – це батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, посягання на життя, здоров'я, житло і майно яких перешкоджає виконанню працівниками суду і правоохоронних органів покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав.

Однак у п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України зазначається категорія «близькі родичі та члени сім'ї» – це чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлена чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, зокрема, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі. Під членами сім'ї у розумінні п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України та ч. 2 ст. 3 Сімейного кодексу України слід визнати вітчима, мачуху, пасинка, падчерку, прадіда, прабабу, правнука, правнучку, усиновлювача чи усиновленого, опікуна чи піклувальника, особу, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, зокрема особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Відповідно до цього, щоб зберегти єдність юридичної термінології та забезпечення дотримання вимоги повноти кримінально-правового захисту, як видається, доцільно доповнити ч. 1 ст. 347 КК України посиланням на членів сім'ї працівника правоохоронного органу, працівника органу Державної виконавчої служби, приватного виконавця як можливих потерпілих від цього злочину.

Належність потерпілого до групи працівників правоохоронного органу, працівників органу Державної виконавчої служби, приватного виконавця, а водночас і до групи їхніх близьких родичів отримує кримінально-правове значення за умови, що злочинне діяння вчинене для порушення відносин, які забезпечують можливість вищеперелічених осіб безперешкодно виконувати свої службові обов'язки. Лише за таких обставин вчинене підлягає кваліфікації за ст. 347 КК.

Обов'язковою ознакою потерпілого в складі умисного знищення або пошкодження майна, передбаченого ст. 347 КК, є правомірна службова діяльність працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби, приватного виконавця. Загалом, слід зазначити, що у науці кримінального права є різні позиції щодо поняття «виконання службового обов'язку». Напри-

клад, одні науковці зазначають, що виконання службового обов'язку – це діяльність особи, яка входить до кола її повноважень. При цьому не конкретизовано, чи це повноваження лише службової особи чи й повноваження працівників, які не виступають службовими особам [6, с. 23].

Слід підтримати позицію В.М. Комарницького про те, що з огляду на семантичне значення відповідного терміна, виконання службового обов'язку може здійснюватись лише службовою особою. І є підстави стверджувати, що посягання на особу у зв'язку з виконанням нею службового обов'язку охоплюється лише посягання, вчинене у зв'язку з виконанням повноважень службової особи – владних, організаційно-розпорядчих, адміністративно-господарських – за умови, що воно не охоплюється спеціальними нормами, які передбачають виконання окремих видів службових обов'язків. Виконання професійних, трудових функцій не входить до кола службових обов'язків [7, с. 103].

Слід мати на увазі випадки, що якщо діяння вчинене не у зв'язку зі службовою діяльністю зазначених осіб у ст. 347 КК України, а у зв'язку із самим лише його статусом, то оцінювати його за ст. 347 КК недоцільно. Наприклад, знищення майна працівника правоохоронного органу як помста не йому особисто за конкретну дію (бездіяльність) у зв'язку з його службовою діяльністю, а лише як прагнення зашкодити в його особі органу державної влади, то якщо не буде визначено, за яку саме правомірну діяльність особи (чи її близького родича – правоохоронця), вчинене стосовно майна посягання слід кваліфікувати як хуліганство – за ст. 296 КК, а у разі заподіяння злочинною шкоди у великих розмірах – за сукупністю ст. ст. 296 та 194 КК [8, с. 23].

Якщо ж умисно знищено чи пошкоджене майно належить працівникові правоохоронного органу, працівнику органу Державної виконавчої служби чи приватному виконавцеві, а також їхнім близьким родичам, але при цьому посягання не пов'язане ані зі службовою діяльністю, ані взагалі зі статусом цього працівника, злочин порушує виключно суспільні відносини у сфері власності та за наявності інших ознак може бути кваліфікований лише як злочин проти власності – за ст. 194 КК. За цією статтею слід кваліфікувати, наприклад, умисне знищення майна, що належить особі, яка працює в правоохоронному органі, коли злочин не зумовлено її службовою діяльністю (наприклад, майно знищено під час спроби приховання крадіжки з квартири правоохоронця) [8, с. 23].

Відповідальність за ст. 347 КК України має наставати під час встановлення факту умисного знищення або пошкодження майна потерпілого у зв'язку з виконанням ним службової діяльності у різний час, а факт конкретного часу вчинення злочину та факт безпосереднього виконання працівником службової діяльності у цей час значення для кваліфікації не мають.

Висновки. Злочин, передбачений ст. 347 КК України, характеризується наявністю потерпілих, обов'язковими ознаками яких слід визнавати наявність повноважень щодо виконання службової діяльності з виконання правоохоронної функції, а також повноважень щодо примусового виконання рішень у порядку, передбаченому законом, і пов'язаність конкретного посягання на таку особу через її здійснення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сенаторов М.В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві. Херків : Право, 2006. 208 с.
2. Удод А.М. Кримінально-правова характеристика потерпілого від погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 Кримінального кодексу України). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія : «Право»*. 2013. № 1062. Вип. 14. С. 286–289.
3. Броневицька О.М. Щодо визначення поняття «працівник правоохоронного органу». *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 248.
4. Ізай І.М. Кримінально-правова протидія втручання в діяльність працівників правоохоронних органів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 255 с.
5. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ, 2007. 992 с.
6. Коржанський М.І. Кваліфікація злочинів проти особи. Київ : Юрінком, 1996. 144 с.
7. Комарницький В.М. Поняття й кримінально-правове значення виконання потерпілим від злочину службового обов'язку. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 6. Т. 2. С. 100–104.
8. Кримінально-правовий захист працівників правоохоронних органів : науково-методичні рекомендації. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2016. 48 с.